

'ท่าเตียน' กรุงเทพฯ บทที่ 1

ประวัติศาสตร์ชุมชนบทแรกของ 'มิวเซียมสยาม'

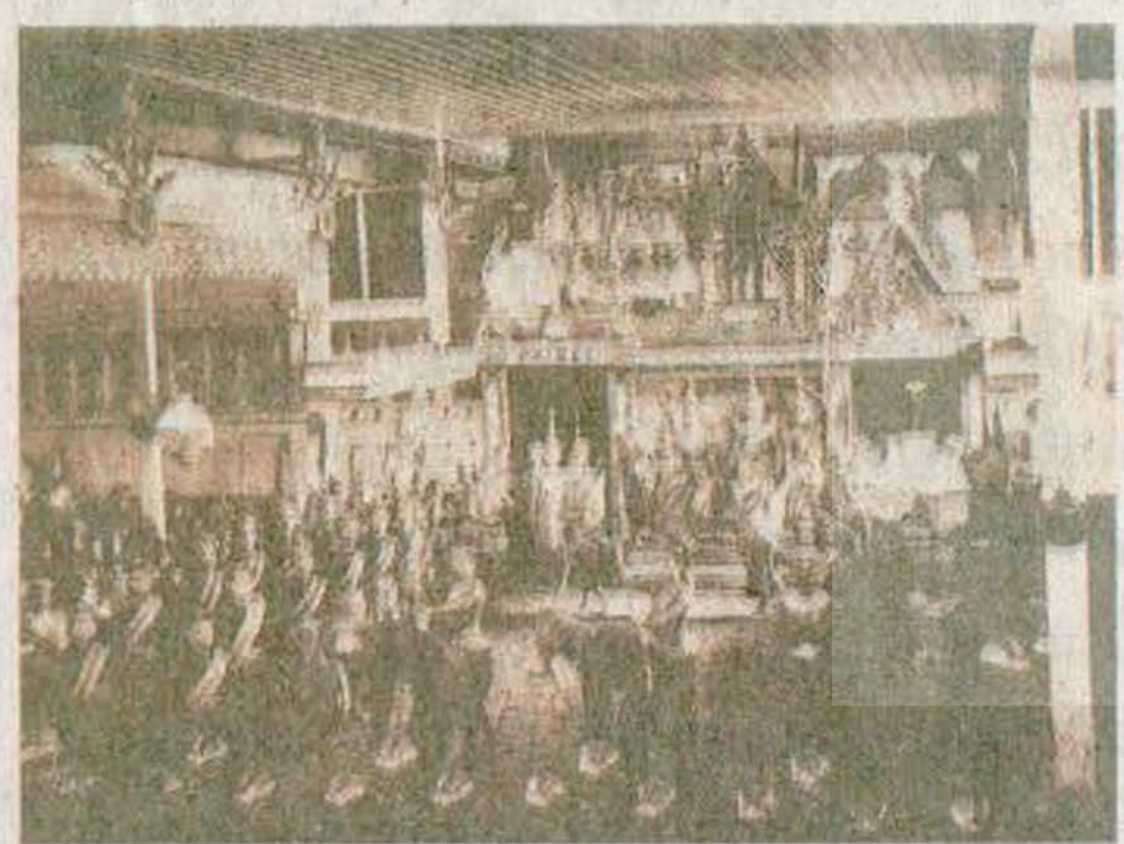
ท่าเตียนในปัจจุบัน ซึ่งสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ทำการปิดล้อมตึกแถวเก่าแก่เพื่อบูรณะและอนุรักษ์

เสียงพ่อค้าจีนส่งภาษากลึงก์เรืออย่างแข็งแรงแย่งพื้นที่ท่าเรือชาววังเดินวนมาดักประตูดงของกุดมาจับจ่ายข้าวของ เลี้ยงปรบมือดังมาจากบรินซ์เธียเตอร์ โรงละครแบบฝรั่งแห่งแรกของสยาม เสียงเพลงจากร้านอาหารยามค่ำคืนชวนให้ฝรั่งนั่งจับเบียร์อย่างเพลินใจ เสียงเครื่องจักรทำงานเพื่อเสริมตึกไฟฟ้าสายสินน้ำเงิน

นี่คือเสียงอันหลากหลายที่เกิดขึ้นต่างเวลา ในช่วงกว่า 500 ปี ณ 'ท่าเตียน' พื้นที่แห่งความทรงจำและวัฒนธรรมอันร่วมร้อย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในกระแสความเจริญที่กำลังก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้จากเรื่องราวประวัติศาสตร์พร้อมๆ กับการยืนอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงคือสิ่งจำเป็น นิทรรศการ "ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1" โดยมิวเซียมสยาม จึงถือกำเนิดขึ้น พร้อมๆ กับการเป็นบทแรกของการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างจริงจังของสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ด้วยเช่นกัน

ท่าเตียนบนเส้นทางการค้า

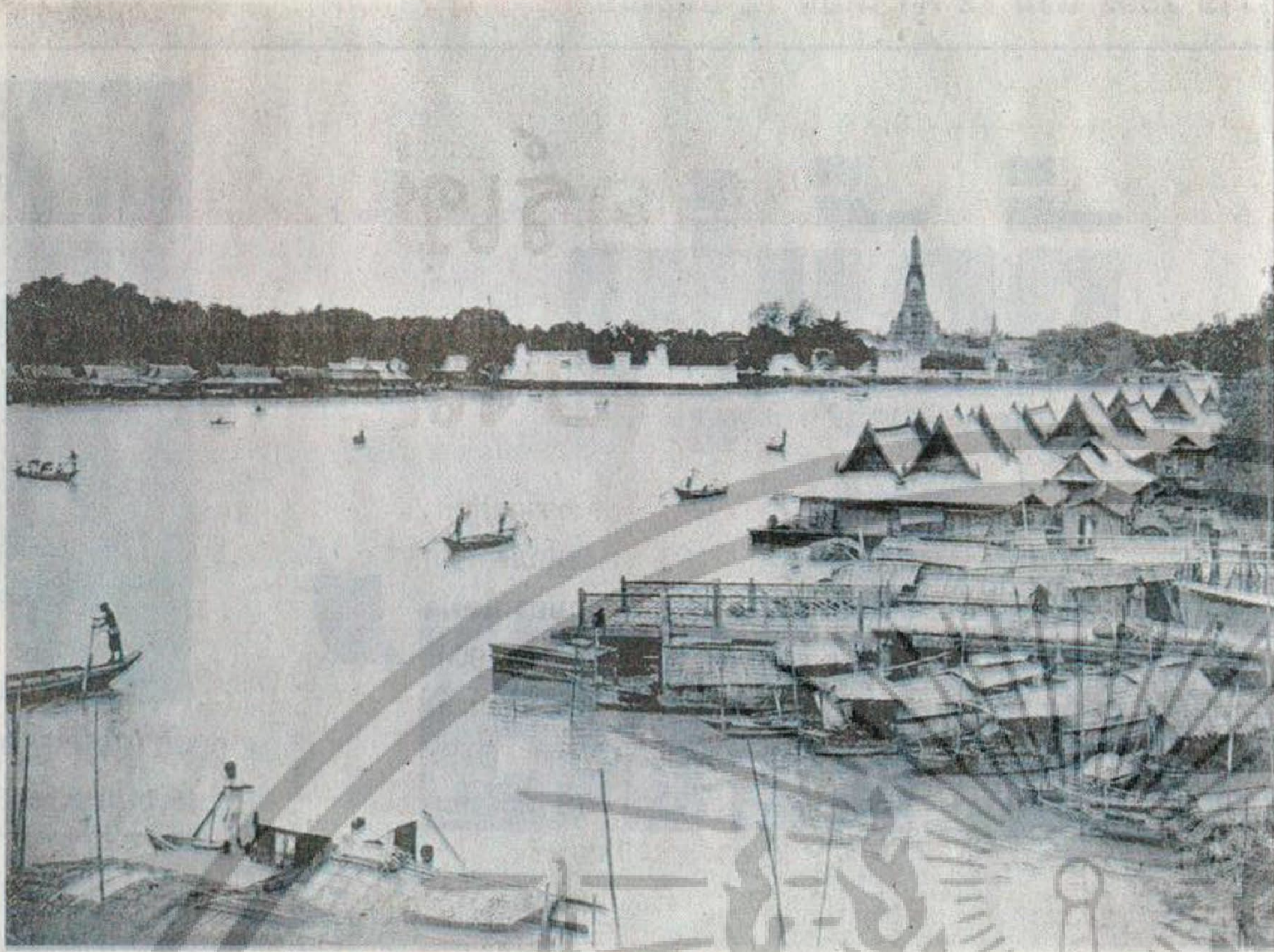
ก่อนที่ภาพจำของท่าเตียน พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเกาะรัตนโกสินทร์จะเป็นแหล่งค้าอาหารทะเลแห้งและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ชาวต่างชาตินิยมมาเดินชมวิถีชีวิตในย่านเก่าของบางกอกดังเช่นปัจจุบัน พื้นที่บริเวณท่าเตียนเคยเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางเดินเรือค้าขายที่เจริญขึ้นแทนการค้าทางบกในช่วงปลายยุคสุโขทัย ต่อมาในสมัยอยุธยาถูกใช้เป็นเส้นทางผ่านของกองทัพ โดยเรือที่เข้ามาค้าขายกับอยุธยาจะต้องมาผ่านด่านภาษีที่ "ป้อมวิไชยนทร์" (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นป้อมวิไชยประสิทธิ์) ซึ่งมีโขลงใหญ่ซึ่งระหว่างฝั่งตะวันออก (ฝั่งพระนคร) และฝั่งตะวันตก (ฝั่งธนบุรี) ถือเป็นชุมชนที่มีอิทธิพลในการควบคุมการค้าอย่างยิ่ง

บรินซ์เธียเตอร์ โรงละครอย่างฝรั่งแห่งแรกของสยาม

เจ้าผู้ประตูดิน และบรินซ์เธียเตอร์

ครั้นผ่านช่วงรุ่งเรืองด้านการค้าทางเรือมาแล้ว ท่าเตียนก็ไม่เคยถูกทิ้งร้างเพราะตั้งอยู่ใกล้สถานที่สำคัญอย่างพระบรมมหาราชวัง เมื่อรัชกาลที่ 1 สถาปนากรุงเทพฯ เมืองฟ้าอมร สาวชาววังที่ออกมาจับจ่ายใช้สอยในตลาดจะวนมาออกมาจาก "ประตูศรีสุทวารงค์" หรือ "ประตูดิน" ซึ่งอยู่ถัดจากประตูช่องกุดเข้าไป จึงมีหม่มๆ มากมายเฝ้าประตูเพื่อชมโฉมสาวฯ จึงเป็นที่มาของคำพังเพยว่าเจ้าผู้ประตูดิน นอกจากนั้นท่าเตียนยังเคยเป็นที่ตั้งของโรงละคร

ท่าเตียนสมัยรัตนโกสินทร์ มองเห็นวัด วัง บ้านเรือน และการคมนาคมทางน้ำ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในงานเสวนาซึ่งจะจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนจบนิทรรศการ

บรรยายภาคอบอู่ในนิทรรศการ 'ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1'

แบบตะวันตกแห่งแรกของสยาม เมื่อเจ้าพระยามหิธรศักดิ์ดำรง ตั้ง "บรินซ์เธียเตอร์" ขึ้น ในสมัย ร.5 ตามแบบโรงละครคน Prince Theatre ของอังกฤษ โดยเก็บค่าบัตรผ่านประตูให้คนชมลิบตาห์ หรือ "วิก" (week) ละครั้ง ต่อมาจึงกลายเป็นคำเรียกโรงละครและโรงลิเกว่าวิกนั่นเอง

ห้องแถว บ้านยา เรือนไม้ สถาปัตยกรรมหลากหลายริมเจ้าพระยา

อีกหนึ่งเสน่ห์ของย่านเก่าแห่งนี้ก็คือ สิ่งปลูกสร้างอันงดงามไปด้วยกลิ่นไอของอดีตที่ยังมีชีวิต เพราะอาคารบ้านเรือนต่างๆ ยังคงถูกใช้งาน เป็นที่อยู่อาศัย เป็นร้านรวงค้าขายชาวต่างชาติที่มีผู้คนทางมาอุดหนุนทุกวัน แม้ซบเซาลงไปบ้างแต่ยังคงมีอยู่อยู่ แต่ราวกับว่าเสน่ห์ของบ้านเรือนย่านนี้ไม่เคยลดลงไป รถมอเตอร์ไซด์ ฮันไดคอส อาจารยประจักษ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง อธิบายว่า เดิมบ้านเรือนย่านนี้ส่วนใหญ่เป็นแพ ต่อมาช่วง พ.ศ. 2490 เริ่มมีตึกแถวปรากฏให้เห็น รวมถึงเรือนไม้และอาคารบ้านยาอย่างฝรั่ง กระทั่ง พ.ศ.2500 เป็นต้นมา สถาปัตยกรรมร่วมสมัยจึงปรากฏมากขึ้น กลายเป็นความหลากหลายที่ถูกจัดวางไว้ร่วมกันด้วยกาลเวลาที่แตกต่างกัน

'ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1' มีอะไรให้เรียนรู้?

ประวัติศาสตร์อันยาวนานดังที่กล่าวมาข้างต้น ถูกรวบรวมมาถ่ายทอดให้เรียนรู้ได้อย่างเพลิดเพลินเจริญตาตามสไตล์มิวเซียมสยาม ผ่านนิทรรศการ "ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1" โดยบอกเล่าเรื่องราวตั้งแต่ที่มาของชื่อท่าเตียน ซึ่งบ้างก็ว่ามาจาก "ฮาเตียน" ชื่อเมืองในเวียดนาม โดยกล่าวกันว่าแถบนี้เคยมีชาวญวนอาศัยอยู่ บ้างก็ว่ามาจากตอนไฟไหม้ใหญ่จวนรามเตียน เมื่อ พ.ศ.2400 นอกจากนี้ก็มีนิทานที่ยกย่องกันจนบ้านเรือนรามเป็นท่าเตียน

หนังสือเดินทางของจีนที่เดินทางมาตั้งหลักแหล่งในท่าเตียน

ทั้งยังเล่าเรื่อง การเป็นเมืองท่าสมัยอยุธยา จนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งท่าเตียนยังคงมีบทบาทและความสัมพันธ์กับวัง วัด ตลาด ครั้นเปลี่ยนผ่านมาสู่ยุคสมัยใหม่ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งมีโรงแรมขนาดเล็กและร้านอาหารสุดชิคขึ้นใหม่ในแทบทุกตรอกซอกซอย

อีกส่วนหนึ่งของนิทรรศการที่อาจถูกใจวัยรุ่นคือภาพยนตร์สั้น "The Origin of Bangkok, The Origin of Love" ที่นำเสนอเรื่องราวความรักของหนุ่มสาวที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าเตียนและต้องร่วมแรงร่วมใจตามหาว่าอะไรคือจุดกำเนิดของกรุงเทพฯ อย่างไรก็ตาม หากตั้งใจชมนิทรรศการทั้งหมดแล้ว หนังสือเรื่องนี้ อาจไม่จำเป็นสักเท่าไร เพราะ "เรื่องจริง" ที่ถูกบอกเล่าไว้ เข้มข้นและน่าสนใจแทบทุกหน้าไปหลายเล่มแล้ว นอกจากนี้ยังมีQR Code ให้ย้อนรอยประวัติจุดต่างๆ ในพื้นที่จริงผ่านสมาร์ตโฟนและแท็บเล็ต ซึ่งจะช่วยให้เรือสำราญปรากฏกลางแม่น้ำเจ้าพระยา อีกซีกวัดแจ่งออกมาแสดงตนตามตำนานเก่าแก่ และภาพพาโนรามากว้างสุดลูกหูลูกตา เป็นต้น

อรุณรุ่ง 'พรุ่งนี้' ที่ท่าเตียน

อดีตอันรุ่งโรจน์และปัจจุบันที่มีความหวังของท่าเตียน ชวนให้หลายฝ่ายมองถึงอนาคตของพื้นที่สำคัญแห่งนี้ ซึ่งปัจจุบันอยู่ระหว่างการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์อาคารเก่าอันทรงคุณค่า กำพล เอกพันธุ์ หัวหน้ากองสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เผยว่า ปัจจุบันได้มีการปิด

ล้อมตึกแถวบริเวณท่าเตียนเพื่อซ่อมแซมบูรณะสถาปัตยกรรมต่างๆ และให้กลับมาใช้งานได้ ในขณะที่พื้นที่ใกล้เคียงอย่างตลาดและพื้นที่ริมน้ำอาจมีการจัดแผนผังใหม่ รวมถึงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำ การขนถ่ายคนทางเรือ เชื่อมต่อกับถนนและเส้นทางรถไฟฟ้าที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

'หน้าที่ของมิวเซียม คือสัมพันธ์กับผู้คน'

น่า-เบือ-มาก อาจเป็นชุดคำที่หลุดจากปากของคนไทยบ่อยที่สุด หากมีใคร "ขอสามคำ" กับนิยามประวัติศาสตร์ โจทย์ยากอันดับต้นๆ ของคณะทำงานจึงอาจไม่ใช่การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับท่าเตียน หากแต่เป็นการนำเสนอมุมมองที่น่าสนใจ และชวนให้เรียนรู้ว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ หากแต่สัมพันธ์กับผู้คนในปัจจุบันอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้

ฉัตรภา ชมะววรรณ มุกดาวิจิตร หัวหน้าฝ่ายวิชาการสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ เล่าว่า นิทรรศการครั้งนี้ตั้งต้นจากงานวิจัยชิ้นหนึ่งของสพร.เองเมื่อ 10 ปีก่อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับท่าเตียนและปากคลองตลาด อันชี้ให้เห็นว่า ถ้าไม่มีพื้นที่ตรงนี้ ไม่มีกรุงเทพฯ เมื่อได้แนวคิดหลักแล้ว คณะทำงานก็เข้าไปคุยกับชุมชน ทั้งในแง่การขอความร่วมมือและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเสนอแนะความคิดเห็นต่างๆ ก่อนที่จะออกมาเป็นนิทรรศการอย่างที่เห็น ซึ่งกลายเป็นขั้นตอนที่สนุกที่สุดสำหรับคนทำงาน และถือเป็นหน้าที่ของมิวเซียมที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้คน

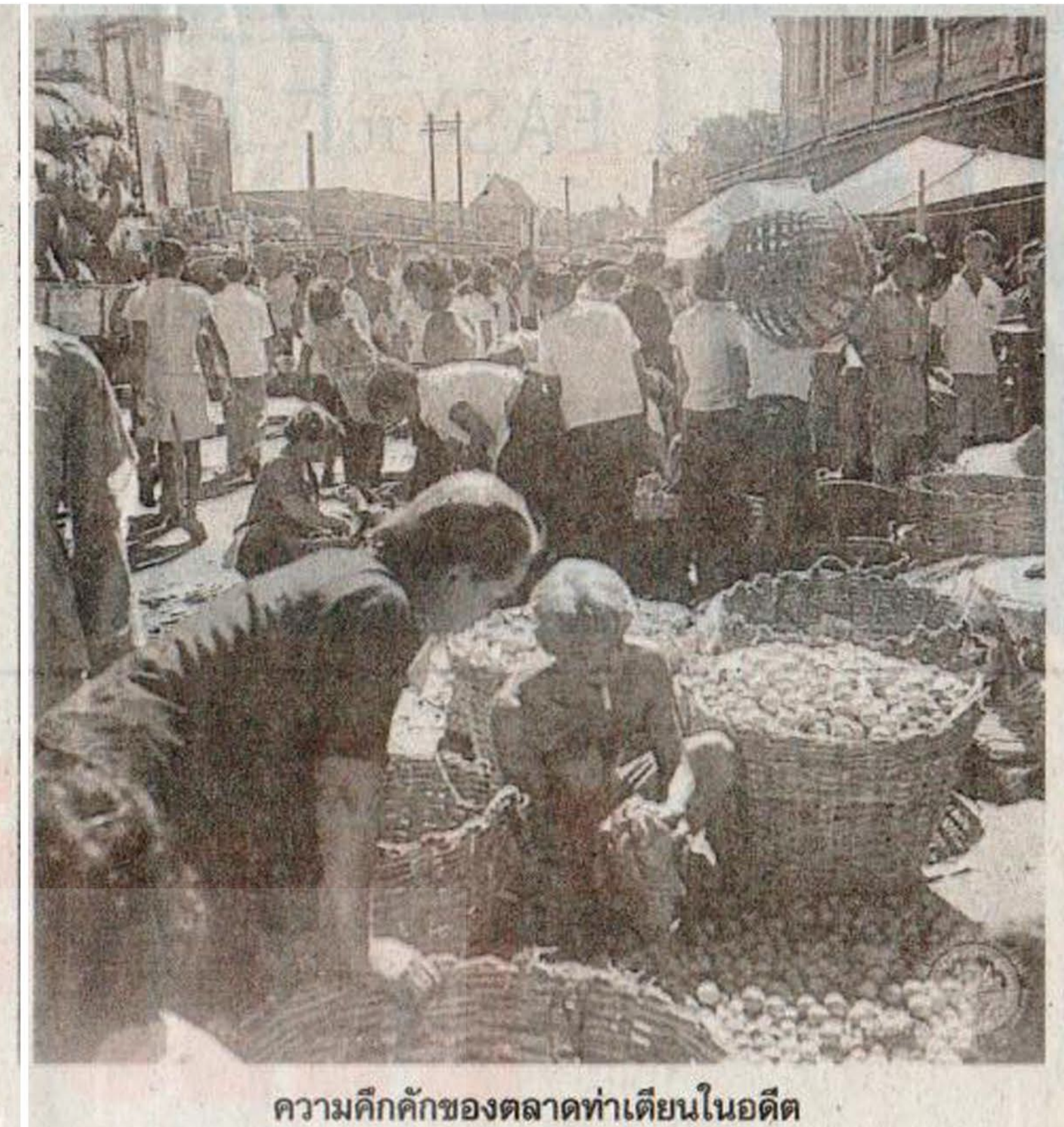
"เราได้อยู่กับคนในชุมชนท่าเตียน ไปหากภาพถ่ายเก่า ซึ่งนอกจากหอดจดหมายเหตุแห่งชาติแล้ว ชุมชนนี้แหละที่จะมีภาพที่มีชีวิตชีวา ได้ไปหาชาวต่างชาติ ซึ่งนำมาใช้ในนิทรรศการด้วย อย่างเช่น พาสปอร์ตและตะกร้าไว้เจ้าซึ่งชาวบ้านใช้งานจริง รวมถึงของที่พูดถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น ป้ายร้านน้ำตาล ที่แสดงถึงการพังทลายของเศรษฐกิจครัวเรือนเมื่อมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ถูกบอกเล่าในนิทรรศการ โดยจัดเป็นมุมเล็กๆ มุมหนึ่ง ซึ่งในส่วนของภาพถ่ายเก่าก็ได้ค้นคืนใหม่ในชุมชนท่าเตียน มอออกแบบการจัดแสดงส่วนนี้ด้วย"

ไม่เพียงแต่ชวนท่าเตียนจะให้ความร่วมมือในแง่ของข้อมูลเท่านั้น แต่ยังช่วยกันทำเส้นทางจักรยานสำหรับปั่นที่อยากเดินทางเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนอีกด้วย ฉัตรภาบอกว่า ท่าเตียนเป็นชุมชนที่มีความเคารพต่อกันมาก โดยจะมีการประชุมกันทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ทางคณะทำงานก็ขอเข้าไปประชุมด้วย จึงพบว่ากรรมการชุมชนท่าเตียนที่แตกต่างกัน บางคนเป็นมอเตอร์ไซด์รับจ้าง แต่เขาก็ได้รับความเคารพความคิดเห็น ในฐานะคนในชุมชน ที่นำเสนออีกประการหนึ่งคือผลตอบรับจากชาวท่าเตียน ซึ่งมีทั้งชอบและไม่ชอบ

พันธู์ทิพย์ ธีระเนตร

คนในชุมชนมีความคิดเห็นกับนิทรรศการนี้แตกต่างกัน บางคนชอบ บางคนไม่ชอบ อย่างคุณหมึก พ่อค้าผิดไทย ซึ่งเป็นรองประธานชุมชนบอกว่าดูหนังสือแล้ว คิดว่ายังทำได้ไม่ถึง จึงอยากทำหนังสือของตัวเองขึ้นมา เพราะยังมีเรื่องอื่นอีกเยอะ ซึ่งเรารู้สึกว่าเป็นอะไรที่เจ๋งมาก" ฉัตรภาเล่า

หากท่าเตียนคือกรุงเทพฯ บทที่ 1 นิทรรศการนี้ก็อาจเป็นบทแรกของมิวเซียมสยามเช่นกัน สำหรับการสร้างสรรค์โครงการเชิงประวัติศาสตร์ชุมชนที่เชื่อว่ายังมีบทต่อๆ ไปอย่างแน่นอน

ความคึกคักของตลาดท่าเตียนในอดีต

ชมนิทรรศการ "ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1" ได้ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558 เวลา 10.00-18.00 น. (ปิดวันจันทร์) ณ มิวเซียมสยาม (ฟรี) โทร.0-2225-2777 และดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ www.museumsiam.org หรือ facebook.com/museumsiamfan